

2 Karaktärisering av kyrkogårdsanläggningen

2.1 Kyrkogårdsmiljön

Sandvikens södra kyrkogård anlades ursprungligen i samhällets ytterkant men har med tiden omringats av bostadsbebyggelse. Längs vägen i söder och öster inramas den av ett trästaket och i norr och väster av ett sammanhängande skogsparti. I anläggningens mitt korsas dess två huvudaxlar vid en ceremoniplan och strax intill ligger krematoriekapellet. Vid huvudentrén i norr står två grindstugor och söder om kapellet finns en samling ekonomibyggnader. Kvartieren delas av breda vägar, smalare gångar och stigar. Mellan ceremoniplanen och krematoriekapellet står klockstapeln och i anläggningens södra del är en minneslund anlagd runt en damm.

2.2 Krematoriekapellet

Krematoriekapellet uppfördes 1935 efter ritningar av arkitekten till bland andra Sandvikens kyrka, Lars Israel Wahlman. Dess nuvarande utseende är dock främst resultatet av 1992 års om- och tillbyggnad. Då kompletterades Fridens kapell med ytterligare två sidobyggnader varav en innehöll ett mindre kapell kallat Ljusets kapell. Tillsammans med 2006 års tillbyggnad är dagens krematoriekapell en samling byggnadsvolymer utan tydlig struktur, endast sammanhängande genom de enhetligt putsade fasaderna.

Planen är uppdelad i två delar med hjälp av en gång i hela byggnadens bredd. På ena sidan ligger de offentliga rummen med kapellen, väntrummen, toaletterna och kontoren. På den andra ligger kylrummet, krematoriet och maskinrummet. Längs norra långsidan finns sedan 2006 en kransgård under tak.

Fasaderna är spritputsade och avfärgade i beige med omfattningar och nisch av ljusare slätputs. Grunden är likaså putsad men avfärgad grå. Taken är delvis täckta med koppar och plåt men i huvudsak med tegel. Huvudfasadens portal är omfattad av svart skiffer med kopparklädda portar. Dörrarna i övrigt är av aluminium.

Byggnaden renoverades invändigt 1992 med betoning på funktion. Ansvarig arkitekt var Gösta Wikforss. Samtliga rum, utöver kapellen, har en enhetlig inredning bestående av klinkerklädda golv, målade väggar och tak samt dörrar och foder av lackerad björk. Ljusets kapell är inrett med ett kalkstensgolv, målade vita väggar och ett ljust trätak. Takfönstret över uppställningsplatsen för kistan är rummets huvudsakliga ljusinsläpp, bortsett från ett smalt, dekorativt målat fönster. Längs väggarna löper en panel av lackerad björk vilken även utgör en del av altaret. Det låga taket och betoningen på horisontella linjer skapar en intim känsla. Upplevelsen av Fridens kapell är dess raka motsats. Rummet är högt med en altarnisch i full höjd och fönstren placerade strax under taket. Rummets färgsättning har en tydlig symbolik genom det jordfärgade golvteglet, de vita väggarna och det himmelsblå taket. Vid det upphöjda altaret fungerar de dekorerade tidigare dörrarna mot krematoriet som altartavla. Även altarnischen har dörrar, dekorerade med figurer och deviser av Gunnar Torhamn, vilka numera är permanent uppställda. På läktaren längs rummets motsatta kortsida finns orgeln och under ett vindfång för huvudentrén. Rummet är möblerat med de ursprungliga lösa bänkarna samt ett fristående altare från renoveringen 1992. Vid detta tillfälle sattes även lackerade björkdörrar in vilka avviker tydligt från det välbevarade rummet i övrigt.

2.3 Kyrkogården

Kyrkogården anlades 1928 men fick sitt nuvarande utseende i samband med uppförandet av krematoriekapellet och ceremoniplanen sju år senare. Därefter har den utvidgats åt nordväst med kvarter för urngravar samt åt söder för en minneslund på ett tidigare icke utnyttjat område. Huvudaxlarnas breda gator leder till ceremoniplanen från stora entrén i norr och en mindre i öster. Utöver dessa finns också en infart direkt till ekonomibyggnaderna i söder. Det mest påtagliga intrycket av kyrkogården är det stora inslaget av naturligt växande träd, företrädesvis tallar, och högre buskar. Men de olika kvarteren uppvisar olika karaktärer. Vissa är strikt indelade i rader med hjälp av låga formklippta buskar medan andra är friare placerade. Det finns även kvarter med en bevarad naturlig vegetation av skogskaraktär, både sådana som brukas och sådana som ännu inte behövt tas i bruk. Området kring minneslundan saknar helt den övriga kyrkogårdens höga växtlighet. Entrén i norr är utformad för att vara den ståtliga huvudingången till kyrkogården, uppförd 1930 efter ritningar av Magnus Dahlander. Den stenlagda parkeringen, de rosaputsade och kopparklädda grindstugorna och stolparna samt de vackert smidda järngrindarna skapar ett medvetet motiv, inramad av grönska, med ceremoniplanen i fonden. Den senare anlades på initiativ av Sandvikens Jernverk som ett minnesmonument över bortgångna medarbetare.

2.4 Klockstapeln

Klockstapeln uppfördes 1967 av rå betong vilken fogar sig väl till de omgivande tallarnas gråbruna bark. Formspråket är enkelt och lika tidstypiskt som materialvalet.

2.5 Ekonomibyggnader

På den sydvästra delen av kyrkogården finns fyra envåningsbyggnader, delvis omgärdade av ett trästaket. Utseendet är likartat genom att samtliga har en putsad grå grund, svarta panelfasader, betongpannor på taken och bruna fönster. Byggnaderna är uppförda i omgångar och inrymmer garage, förråd, verkstäder, personalutrymmen och kontor.

2.6 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Krematoriekapellet karaktäriseras i sin helhet av 1992 års ombyggnad. Denna resulterade i att den ursprungliga högresta och återhållsamma huvudfasaden numera ingår i ett betydligt större, tillplattat motiv med högre krav på uppmärksamhet än tidigare. Ombyggnaden hade fokus på funktion och medförde tidstypiska konventionella detaljlösningar. Ljusets kapell inreddes med avsikten att skapa ett enkelt, intimt rum med takfönstrets insläpp av ”det himmelska ljuset” som främsta element. Fridens kapell har alltså sitt ursprungliga uttryck bevarat och utgör nu avvikelsen från byggnadens karaktär i övrigt. Detta är rikt på symbolik och anspelar i detaljer och färgsättning på jordelivet och det himmelska livet. Kyrkogården har till största del karaktären av skogskyrkogård men öppnar sig runt minneslundan vid dammen i söder. Tallarna, klockstapeln och fyrfatet anspelar alla på de vertikala linjerna och ger tillsammans med de breda infartsvägarna illusionen av storslagenhet, trots kyrkogårdens förhållandevis lilla skala.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- Fridens kapell är i allt väsentligt fortfarande samma rum som Lars Israel Wahlman och Gunnar Torhamn skapade 1935. Detta enkla men ändå symbolrika kapell har höga arkitektoniska och konstnärliga värden med stor betydelse för upplevelsen.

- Träden, och då främst de stora tallarna, är en betydelsefull del av kyrkogårdens karaktär. För att behålla denna bör därför en långsiktig förnyngsplan finnas för beståndet.
- Variationsrikedomen bland kyrkogårdens kvarter är grundläggande för upplevelsen av platsen. Denna variation bör därför behållas och ges möjlighet att utvecklas när ännu ej utnyttjade kvarter tas i bruk.
- Ceremoniplanen med fyrfatet är en viktig arkitektonisk del av kyrkogården men även ett monument med stort socialhistoriskt värde och symbolisk betydelse genom sin koppling till nuvarande Sandvik.

2.7 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Englund, Erika, *Krematoriekapellet, Södra kyrkogården i Sandviken*, slutredovisning, Läns museet Gävleborg 2007

Englund, Erika, Wirdby, Klara, *Södra kyrkogården i Sandviken*, kulturhistorisk inventering, Läns museet Gävleborg 2004

Karlsson, Ann Mari, *Kyrkorna i Sandvikens pastorat*, Katrineholm 1989

Läns museet Gävleborg, ärendearkivet

Länsstyrelsen Gävleborg, ärendearkivet

Pontén, Gottfrid, *Ett sekel har gått*, Högbo-Sandviken församling 1869-1969, Stockholm 1969

Riksantikvarieämbetet, Antikvarisk-topografiska arkivet

Datum för inventering: 2008-08-19

Inventerare: Martin Åhrén

Ansvar för kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Martin Åhrén och Anna Lindgren

Rapportsammanställning: Martin Åhrén